

jogok élharcosa vagy festékszóró- s zsillel
polgári szőrmebundák ellen fegyverkezett
állatvédő, igen, akár az is, ha egyszer

csak-élni nem lehet. (Mért nem lehet?
Ahogy a tűz, a barka vagy sirály: van.
Csak-van. Hát jó, ha nem, nem.) Levedlett életed

most már csak úgy, ahogy a gyertyalángban
ködlik rossz útra tért albán közért-
pénztárosnőnek, fríz halász korában

hogyan is volt, vagy mikor Japánban élt,
s volt egy apró, fehér kutyája... No de csak van
valami... Mire gondolsz?... Valami, túl a tér

s idő minden cselén, amiről úgy lepattan,
mintha golyóálló üvegről... Sűrű, pont-
szerű zárvány, elvásárolhatatlan

félpénz, iránytű a sötét uton
végig, s tovább... Gombostű lágy iszapban...
Van? Nem tudom. Van? Tényleg nem tudom.

Tandori Dezső

ŐK ÉS NEM „ŐK”

1. Lépcső gesztenyelombbal

Tehát Alsergrund. Mennyire nem ismerem Bécsset.
Még nem is jártam ott.

„Majd most.” Ezt azért írom így, mert „Bécs” Bécs lesz, és nem fordítva.

A Strudlhof lépcső, a Strudlhof utca része ott van. Alsergrund, ez a negyed vagy ke-
rület. Ott a IX. A Währinger Strasse. Onnét nyílik a Strudlhof. Borítják-e gesztenye-
lombok? Milyen lesz a keresztező kis Pasteurgasse? A könyv borítója kékeslilás, sár-
ga betűkkel áll rajta, hogy Heimito von Doderer, és fehérrel, hogy Die Strudlhof-
stiege.

Elvigyem a könyvet?

A Stephansplatz mellett fogok lakni a Schulerstrasse egyik szállodájában. Remé-

lem, nem találkozom honfitársakkal. Ott tényleg semmi szükségem rájuk. Végig fogok menni, és remélem, nem esőben, a Wipplingerstrassén, ezt választom most. Itt a térkép. A fordítandó könyv fölött helyezkedik el. Két nap még az utazásig. Meg fogom nézni a Strudlhof lépcsőt. Ezerkétszáz oldal próza, ezt fordítom. Közben meg fogom nézni még a...

És a... és a... Közben meg fog halni itt... remélem, senki. Tavaly meghaltak négyen, így nekem is lépnem kellett.

Léptem, „lépek”. Tőlem teljesen függetlenül halnak meg, akiket szeretek. Tőlem teljesen függetlenül van ott a lépcső. A fordításhoz nem is kellene látnom.

Kékeslila gesztenyelombok borulnak a lépcsőre. Ott tenyerelnek a fokok fölött. Ezt nekem látnom kell. Kinézek a Duna-partra. Itt a gesztenyelombok elkopnak. Nagyon idelátszik a túlpárt.

Innen a Duna-partról egyetlen madarunk sincs már. Sok szereplője van a Doderer-könyvnek. Senki nem is nagyon olvashatta még azok közül, akik most soraimat követik itt. Hogyan mutathatnám be őket? Senki nem nagyon látta Szpérót, Svunicst, Éliást és a többieket, akik meghaltak itt, és akik közül, heten haltak meg, többen ezeket a gesztenyelombokat is meglakták, fiókaként. A Strudlhof lépcsőnek is biztosan van madárvilága.

Ez engem most nem nagyon érdekel.

Alsergrund-néző vagyok most, térkép szerint. Közben bejön a hűvösség az itteni fák felől.

Mit járok arra én?

Megvan-e a Porzellangasse? Ott is játszódik a könyv. Miről mondhatok bármit így én? Nem mondok többet, mint ami az eddigiekből kiderül. Valahogy így alakul a Strudlhof-könyv is. Csak hosszasabban, jelentősebben. Nem tudom, van-e bármiben jelentőség lehetőségünk? Nem sokszor lesz az, hogy négy napot Bécsben töltök. Nem valószínű. Vagy most lesz jelentősége, vagy aligha máskor. Persze, mi jelentőség kell? Semmi jelentőség nem kell.

A könyvből valaki ott lakik a Porzellangasse egyik bérházában. A villamos mindig robog ott, és belereszketnek a lakás tárgyai, finom pengést hallat s közvetít a dróttartó sodrony és a fal, melybe kapcsát erősítették. A gesztenyelombok is mozogni fognak.

A könyv addig itt áll. Nehéz könyv, talán nem viszem magammal.

Hazaérek, és Samu életkori rekorder lesz akkor. Lehagyja Szpéró majdnem-tizenegy-évét. Ez sem jelent külön semmit. Samu él, itthon töltök pár napot megint, ücsörögni fog felhúzott térdemen az ágyon, esetleg a lábszáramon. Nézelődik, esetleg alszik. Esetleg a kezemben. A szemhéja kékeslila, mint a könyv borítószíne. Erre csak most gondolok. Az első jelentős mozzanat, így itt.

Milyen lesz a Porzellangasse? Már van róla valami képzelte képem. Lassan ott tartok, hogy „hát ezen az utcán ment akkor René... Paula...”. Stb. Maga a Lépcső eleve nagyon jelentős, mind a könyv szereplőinek. Ez a lépcső egy kicsit olyan, mint „ők”.

Hát ezt azért még nem tudom. Nem tartok ott. A könyvben sem.

Musil, őt régebben fordítottam, merre is lakott? Hol játszódnak az ő könyvében a dolgok? Nagyon kevés időm lesz, marad a Strudlhof. A Bolzmannstrasse... nem, Bolzmannngasse! René és Paula; ha igaz, Paula. Meg kellene nézmem. De a könyvön ott a térkép, mellette egy koalás könyv, zöld levelek közül ott meg egy ausztráliai főemlős

bukkan elő, alatta Szép Ernő: Járok-kelek, megállok. Fák, fák ott is. Mindenütt a fák. Most ez az egész itt – ledől. Azért van itt mindenféle könyv, most a Doderer is azért volt, mert ez a könyvtartóm. A fordítandó könyvet mindenféle más könyvre teszem. Ilyesmí az is, hogy megnézem majd a Strudlhof lépcsőt. Mi lehet több, egyelőre, mi több lehet ez?

Négykézláb az asztal alatt, szedegetem föl a térképet, a Szép Ernőt, a koalát, a gombfocikönyvet. A Doderert elkaptam. Most róla van szó. Az asztal alatt egykor Szpéror mászkált, Svunics, Éliás.

Szedegetem össze, ami lezúdult. De akkor inkább...

...Felnyúlok, vaktában tudom, mi a Strudlhof-könyv fogása. Ezt már igen. Leemelem, hasalok, nézem a kék-lila gesztenyelombokat.

Az asztal alatt már itt vannak.

Aztán a Porzellangassén ki fogok menni a Duna-csatorna partjára... a Rembrandt hídról fogom az éji – vagy nappali – vizet nézni. Lábaim fognak lassan vinni. Fák, fák, ti rabsétára se mentek, súgjakok valami biztos szépet nekem, itt nyílt ki a Szép Ernő. Hohó, én szabadságra megyek a Lépcsőtől. Én így.

Szpéror járt itt lent az asztal alatt, Éliás. Svunics. Mit érzek? Most épp semmit. De megvan ez azért, mint az utcarendszerek. Megvagyok, mint a térkép. Mint a térképen az utcák, megvannak ezek bennem, nekem és velem.

Két lépcső találkozik majd. Talán négykézlábra is ereszkedem. Felkacsintok a gesztenyelombokra.

Vagy hát már ők is hozzám tartoznak. Fölöttem – nézem az asztal préseltfa erezetét –, igen, itt fölöttem sarjadtak. Csoda, hogy nem potyognak a fejemre fiókák. Nem hull guanó.

A könyv, te lépcső, mondom majd. Kemény, vastag.

Aztán lerakódom.

Lépcsőfordító. Én etc.. én.

A hozott anyag.

Ötödnapon már fordulsz megint, mondom a lépcsőnek. Milyen mozdulatlan. Itt valakik jártak; nyilván járnak is majd. Ülök ott, lerakodva és lerakodva. Mint egy árnyalatnyi különbség. Mint egy ékezet. Vagy épp nem.

Ki tudja. Ne essen az eső. Ne kelljen ezt az egészet megbeszélnem. Mert, esküszöm, megteszem. Összevissza fognak unni, és mégse szabadulunk egymástól. Ahhoz, mint Szpéronak etc., meg kell halni.

Vagy hát...

Ülök itt. Mindent visszaraktam a helyére. A térképet a táskámba. Már csak annyit van, hogy ezt is abbahagyjam. Ezt itt.

„Mert nem remélek új fordulatot...”

(A ford.)

2. Műveletek ablakkal

Nem hiszem, hogy „az ő történetük” vesztéstörténet elmondásához vezetne, ilyen lehetőségem lenne végül. Hogy ez – hogy ők „elmennek” sorra (sorra, természetesen, mert csak valami rendhagyó tragédia folytán mehetnének el többen egyszerre) (közel-időn egymáshoz; például ha egyszerre fáznának meg ablaknyitvahagyás stb. okából), hogy épp a legnagyobbak közülük, az alapvetőek fogyatkoznak, és lassan, a kölcsönös kapcsolatok térben, szobában, repkedve, játszva, ablakon kinézegetve etc., fölfedezőlegesen élhető lényege és külsődlege helyett a segítőleges, azílmumos jegy marad elsősorban, köztük s köztünk, kapocs (mely azért ugyanolyan téphetetlen; mert, s épp Szpéro, Szpéroék, „az ő” halálaik után, én: „Ha Csutora egyetlenként maradna, ha csak ő maradna, ha ő csak – akkor is ugyanez lenne nekem ez” stb.) (általánosítható mozzanat, melyet, írom magamról, ő már – „ez itt már” – megírt a sivatagi szakasz és az angliai segédkönyvtáros káplár történetvázlatában, egyszer; az „ő és az ez”, látszik, magamtól úgy akarna távolítani, hogy hozzájuk, legalább stílusosan közelít, ennek az egésznek az azonosságáról szól, még a szótagismétlődésekkel se kell visszakoznom, itt) – hogy ez tehát annyi lett volna csak, hogy valaminek a java, elevene – (Szpéro és a többi hozzá kb. hasonló) elveszett, és a gépiesen bonyolítandó, de meg nem tagadható („a már kezessé nem vált Csutora” etc.) maradt. És „a mai itteni korszakocská” jellegét (is) írnám (csak), vagyis ha az úgynevezett – nem szeretem a szót – „én istenemnek” a Csutorája lennék, nem a Szpéroja (az írással).

Más kapcsolat – kapocs –, hogy egyáltalán írom ezt, és sem Csutora, sem Szpéro nem vagyok az Olvasónak. (Csutora, egyébként, Szpéro éjszakai görcsbe-halála és tenyérbe-visszasimulása után került hozzánk, pár hétre rá, és közben két másik veréb meghalt, rejtélyesen, és Csutora nem lett szelíd, de ez a régi nagyregények stílusa felé visz, igaz, nem is bánám így elmondani. Csupán itt másról lenne szó, a kapcsolat, mondom, az Olvasóval, a mindennap Átala is élt mozzanatok) – (ablaknyitás, -csukás) – (mozzanatközöse felől közelítené, tanulmányyszerű novellisztikával tehát, „a mégis Szpéro-témát”). (A szótagazonosság kivétel személyek túljára is.)

Doderer, akiről a gesztenyelombok miatt – is – írtam, a kötőjelet, a zárjelet, valakinek a hol ily, hol oly jelzőszóval történő meghatározását elegendő műveli, nem tud, nem akar, nem érezné méltányosnak, pontosnak, igazságosnak, egyáltalán, „minek”-nek érezné talán az ily döntést; ennek nagyon megörültem, szótagismétlődése volt ez, nyelvek és évtizedek úgynevezett távolán túl és *tá* valaminek – túl és át, akartam írni, ám a tereh-jelleg érintette meg az egyik szót; „túl és tá”, tehát, vagy mintha a té és tova lenne a tétova alakeleme, a tév és a tova nyilván stb. A sok zárójel használata is jellemző Dodererre. Tehát mintha az ő rejtelmes összefogó-színpad-tér Strudlhof lépcsője lenne nekem a zárjelsorjázás, vagy esetleg a gesztenyelombok hajlása, szemközt a mi ablakainkkal, ahonnet – e fákról – az itt elvégzendő sorsukba némely társunk – Szpéro, a szintén meghalt Tili, Philip, Ibraha stb. – kipottyant. Voltak egészen hamar elhalálozottak, akik nem bizonyultak megmenthetőnek, mint például Tigi, a stiglic, aki iránt az-idén-is-fellángoltunk, s hiába. Fellángoltunk – elvégeztük, nagy aprólékossággal, időnként három napon át végig negyedórákra beosztva, egymással a csórtátás, a csór- és begymegtömés során nem veszekedve – a kezekben eltűnik, s enni vonakodván, el is akar tűnni a madár, vissza akar menekülni csuklóddhoz, mintha egyszerre az éhenhalással keringene benned a vér, vagy lenne „hús hazát tapintó”, I. Rilke – a tápot napra nap váltva, a célszerűséget és reményt megcélozva így, éjsza-

ka virrasztva, csukott ablakokat tartva, repképes és repülni vágyó élőinket szilenciumra kényszerítve ebben, s egyáltalán, mind a tizenkét évünk fáradását és elfáradottságát kellően, csak és csak valaki életben maradására összpontosítva és elegyítve, tettük, amit tenni lehet, és Tigi mégis meghalt negyedéjt, rángva és sikoltozva a rendhagyó panaszbeszéd után... a kezemben halt meg ugyanúgy, mint tizenegyedik évének betöltése előtt Szpéró, s mint már oly sokan így. Hirtelen, ott az éjszakában, kinyitottuk az ablakokat a gesztenyelombokra, menjen ki az infralámpa negyvenfok-hője, így. Aztán hajnalban eltemettük őt a közelben, a fa alatt, ahol Flóri is nyugszik, akivel kb. indult az egész.

Ezt sokszor elmondtam, de így „indult az egész”: egy valódi reggel, szombat hajnal, felébredtem, és – fáradt lehettem, mint most; kell ez a Strudlhof-lépcső-látogatás; nyitva az ablak, hajnali hűvös jön be, de nemcsak Hemingway módra szakadt rólam a víz, homlokomról a jól-vagy-épp-végzett munka nyomán, vagy a máris-túl-kávézottság miatt, ahogy lenni szokott – ismétlődés! szótagok! –, hanem mert most már tényleg abba kell hagyni valamit pár hétre. Abba akartam volna hagyni valamit, írta – ő, ez, írom magamról –, abba akart volna hagyni valamit, amiből elege volt; 1977-ben. Akkor mondta: Istenem, eleget adtál, és eleget vettél el, megismertem a... stb., ez is Greene-idézet, most mindegy, Greene vagy nem Greene, de Blumtól, hogy a szívnek vannak zugai, melyek nem léteznek addig, míg a fájdalom ki nem tölti őket – tehát: megismertem a... etc., ilyen zugokról van szó... nem bírom többé újrakezdeni, „barátságot és szerelmet” stb., kérlek, hagyjál most már örökre békén.

A poros, elhalt szombat reggeli járdán ott csipogott, e gondolatok közben is hallhattam hangját, a később Flórinak nevezett madár, Szpéró elődje, aki meghalt, mert nem voltunk birtokában a tudásnak, amely stb. – amely Tigin nem segíthetett –, és akkor kihajoltam az ablakon, néztem a fenyőt; nemcsak lomblevelűek! Aznap kerestem és találtam meg Szpérót.

Emlékszem, épp aznap, amikor nem is tudtam, hogy „a Csernobil utáni eső” hull – ha az! de már a nagyobb-rét-fogalmak kényszerűen szerepelnek itt! hiszen azt is kifejthetné ő, ez itt, hogy „a Szpéró-dolog valami középpontképződés lett, mely azonban csupa peremvidék-pontból áll, mégis összerántja – l. madárszilánk! – a belső középpontszerűségét, vagy ilyes-képző-hajlamát előtárja, Szpéró központi vonatkoztatáspont lett stb.” –, aznap du., hogy valami kézseb ellenőriztetése ürügyén elmentem járni egyet délután – talán széncinegénk ütött be a körmöm alá, az gennyedt el, utáltam már iskolásan is a meggennyedő kezű emberek ily dolgát! s most... bosszúból hazudtam egyet, sakkoztam valahol, aztán megáztam, s mert esernyőm nehezen nyílt, végigcsuromlódtam inkább, a Városmajortól a Lánchídig, Szpéró lelőhelyéig. S ott gondolkoztam, a mindig a zsebemben hordott kártyacsomaggal kivettem, mikor kell nekem – l. az a szombat hajnal, pora, járdája – abbahagyom „mindent”, és Csak Szpéróéknak Élnem. Most jó lesz ez a Bécs is akár; vagy aztán, aztán... aztán... az ablakot se nyithatom ki, mert hajnal van, már becsuktam, s az élők miatt itt nem lehet, megfázhatnak. Tehát most: ugyanazt csinálom, csak még többet teszem, amit „abba akartam hagyni”. (Hazajöttem, megtörölköztem, vagyok.)

Az ablakot – az ő szobájukban; hogy hirtelen hűvösebb lég meg ne csapja őket – délelőtt nyitom ki, rájuk nyitom a napfényt, gitt hull, festék néha az ablakkeresztről, furcsa érzés a széles párkány a könyököm alatt, s ők harsogva fogadják az egészet, a kinti világot. A kinti világtól, a gesztenyelomboktól például, épp széncinegénk fél, épp ő, az utolsó nagy Itteni Élénkek egyike. Emlékszel, kérdezem társamat, ahogy

még mikor Szpéró élt, de Pipi Néni is, őt is, vakon, kitetted ide a széles fapárkányra, ahogy elmentem hazulról valahova délelőtt, és integettetek, néztem őket, vagy elmentél, és kitette-m ide valamelyiküket, Éliást akár, és integettünk neked? Ezek a dolgok jelenleg: multbéliek.

Mondom társamnak: érzed megint a kalitkáikból – ezek az ő házaik, a szokásos beleszokásmódozat sugallata, a jellegzetes madármakacsság, a ragaszkodás gépiesülése –, érzed a levegő szagát a füveikből stb.? Rengeteg füvet hord össze nekik társam. Kinézek az ablakon, látom, ahogy ott megy kutyánkkal, és hajlong füvekért etc. Kutyánk nagy fehér tömbje ott ül a fűben, lihegő arc igyekszik megérteni, mi történik. Kutyánk is újabb fejlemény.

Mi magunk is újabb fejlemények lettünk, Szpéró etc. halálával. A sorrendek nem oly pontosak – stb., etc., etc., stb., stb., stb., etc., etc., –, a „prioritások”. De mindezzel a vesztéstörténettel igazán nem erről a mostani korszakról akar ő – ez itt – írni bármit is. Jó lesz náluk a szélesre tárt ablak. Este a fű szaga, a kalitkákba-beléjük-zöldjeikbe beszívott levegőkeverékség.

Aztán éjszaka elromlik mindig a levegő-lég.

Pedig velük összenyitott térben alszunk. Vagyis: nem szűkítjük szobányira terüket. De a levegő nálunk is elromlik már éjfélre kb. Szpéró halálakor nem emlékszem, jó vagy rossz volt-e a lég-levegő. Ha lényeges dolgok történnek, nincs „úgy” légköri viszony. Persze, „van”, vanni van. Csak vanni, addig.

Flóri, idekerülvén, egy sárga papírkosarat kapott, elő-kalitkáink proto-elője volt ez a kosár, ma is itt áll, használatlanul, egykori íróasztalom mellett, papírhalmok közé szorítva. Flóri meghalt egy hajnalban, 1977. július 12-én, ebben a kosárban. Aztán a kosár szájjal lefelé állt a fürdőszoba kövén, társam kimosta. Hogy Szpéróval hazajöttem, és társamat is hazahívtam – a műveletek! I. Tigi – két embert kívánnak! –, és addigra már egy függönyrudacskát is behelyeztem a kosárba ülőrúdnak, az volt sokáig Szpéró ülőkéje, én a fotelban ültem, a fordításokat is félretettem; nagy volt ez akkoriban nála, írom magamról, csukott ablakok mellett a forró júliusban, fél kezén a madar, aludt, vagy a rudacskán, ugrált, evett, üritett, aludt, bal kézzel javítottam a szövegeket, a sárga papírkosár – most már az etc. és stb. nem egyeüli következetlenség, a mondat is az: a sárga kosár mintha bármikor megtelhetne ma is valami étellel. Szpéró mintha bármikor visszajöhetne, így érzem délutánonként, ha belefáradok és belekábulok a munkákba, melyek „a korra adott válaszaim”, vagy isten tudja. És bármikor lehetségesnek érzem – olyankor –, hogy maga Szpéró jöjjön vissza. Kezdjük előlről az egészet. De hát képzelni mit képzeljek kevesebbet, akkor már, ha képezelek egyáltalán. Vanni a többi minden úgyis: van.

Vanni voltak ők, az ablakpárkány kinti bádogfelén, a verebek, egész csapattal, 1975-ben és 1976-ban, ahogy íróasztalom és – egyebek között – sárga papírkosaram mellől néztem és fényképeztem és ettem őket; a fordítói munka mellett ezt azért muszáj volt tennem, akkor így mondta – ő, ez –: hogy kibírjam egyáltalán a monotonitást. Erre jött a Greene-idézet, meg hogy mindez sem „üdvözített”. Nem is arra van semmi, hogy üdvözíteni üdvözítsen, írja.

Így kezdődött ez, a műveletsor velük-és-ablakokkal. De bárhol mentem a városban, írta ő akkoriban, ezt tudhattam: otthon vagyok. Mindig is otthon volt ő, írta, a városban, csak épp ezért: az európai embernek – ő nem keleti ember! de nem is kelet-közép-európai! ezt mondja mostanság; nem indiai, nem arab, nem kínai, nem köntöten közép-kelet-európai és nem patagón ember ő, nem eszkimó, nem más – meg-

van ez a hajlama: fokozni akarja a dolgokat, javítani, gyarapítani akar, ezt a félreütést meghagyja, gyarapítani akar, hatni legalább – s nem mondja már, hogy „hetni”, hogy „hass-hess” pl. Nem mond ilyet. A sárga papírkosarat a fürdőszobában látja, szájjal lefelé. Bármikor visszajöhet a lakója.

Otthon volt a városban, mert a verebek mindenütt ott voltak. Az ő szobaablaka bádogpárkányának társai. Közben dolgozott, ahogy ma is ezt a választ adja a korra, ezeket a prózafordításokat, dolgozott, s ők jöttek. Volni voltak. S ő a városban stb. Most meg: hogy írja ezt, mást ír, vagy belebódul délutánra a munkáiba, és szól valami zene, mint egykor Szpérónak a fülledtté zárt – el ne repüljön! kint már csak elpusztulhatna, nagy valószínűséggel, az így felnevelt, életéből egyszer már kipottyant madár; a függönyök, hogy az üvegnek ne verje magát halálosan esetleg, ennek mind a fojtottsága, aztán a nagy kitárulása: ahogy megértette ő Szpérót, ahogy kezdett rájönni: itt valami kezdődik, valami egészen új tér nyílik meg. Micsoda alapítóiidők voltak, s ezek mentek, hat-hét éven át ezek tartottak, de közben mentek, mentek is el, bár nagyon megvoltak, és inkább megvoltak, mint tűntek, ezért, írja, ha azt akarom, hogy tudjam, valamim volt – és valamim, így, mert ez el nem múlt, van is –, ezekre az időkre kell gondolnom. Kitárni azt a képzeletbeli világos teret, lapozni hozzá egy nagy üreset, de még életben maradt, hogy erre az ő világosságukra rálássak. Minden kezdődni tudott akkor, és tudtuk is, érezni lehetett azt, még ha ennyire nem kellett is, hogy meglegyen, mert egyszerűen – volt; de most külön is – van. Ez tehát, írja, meglett.

Gondosan kerüli, hogy „felvilágosítólagos” szándékát bármi kerek és kész utalásos fogalmazással visszafogja, lefokozza. Hiszen, írja, azt akartam elmondani – el akartam mondani, hogy érthetőbb lehessen a rövidre zárt, a visszacsatolós stb. instrumentárium által, az eszköztár révén, mely irodalomjegyű, miként épp ma, „erre a korra”, az a válasza, írom, hogy az irodalomjegyűség elsődlegét eleminek és kikezdetetlennek tartja, mint a sivatagban „Rommel ellen harcoló” szakasz, például, a lendő vidéki-főkönyvtáros tiszttel, aki egyedül marad életben, britül, és így. Gondosan kerüli, hogy – épp az irodalomjelleg általa változatlanak tudott és élt, kizárólag így élt „fontossága” miatt – irodalmi dolgokba menjen. Szóval, hasonlat itt az volt, hogy az eszköztár meglevevítésével – l. fentebb, de még sorolhatók a hatás eszközei, ha voltak – tárgyat, tartalmat, közlendőt mondjon el. Nem indiai stb. ember ő, hogy frízserűségek elegendők legyenek neki. De erről most nem ír. A csatavesztés a földeken, a honfoglalás a levegőben következett be, madarak, nap és megint madarak, ez volt – Van Goghnak –, s mi maradt belőle estére? Estére csak a lámpasor, a sárga vályogfal ragyogott, s a kert alól, a fákon át, mint gyertyasor, az ablakok ragyogtak, hol ő is lakott, s nem lakik, a ház, holt élt, s nem él, a tető, amely betakarta, és hogy erről az jut eszébe, erről az van vanni, hogy istene őt rég betakarta. Kinyitom az ablakot, és Samuval, az íróasztalom mai lakójával, legöregebbikükkel, majd a szánta Alízzal és a félvak zöldikével, Tutuval – integetek.